

Kadere İmân

Cağfer KARADAŞ

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, 72 sayfa.

Kılıç Aslan MAVİL*

İmân esaslarını konu edinen altı kitapçıktan müteşekkil bir setinin parçası olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan bu eser, tarihî ve aktüel yönleriyle *kader inancını* ele almakta ve zaman zaman ayrıntılı yorumlara yer vermek suretiyle meselenin daha iyi anlaşılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir. Ehl-i sünnet akîdesi çerçevesinde müstakil bir inanç ilkesi sayılan *kadere imân*, her ne kadar tüm müslümanlar açısından bağlayıcı bir itikadî prensip olarak takdim edilse de, dünden bugüne Mu'tezile gibi bazı kelâmî ekol ve düşünürlerce tenkide tâbî tutulmaktan kurtulamamıştır. Bu bakımdan kelâmî/felsefî mülâhazalardan uzak kalmayı vaat etmesine rağmen eserin müellifi, diğer beş inanç esasından farklı olarak *kader meselesinin* kesin çözüme kavuşturulması mümkün görünmeyen *tartışmalı bir problem* olduğunu belirtmeden edemez (s. 10).

Ehl-i sünnet akîdesi açısından bir *imân esası*, kelâm ilmi açısından ise bir tartışmalı mesele görüntüsü arz eden *kader* konusunun imâ etmeye çalıştığımız bu zor ve karmaşık yapısı müellifin yaptığı kader tanımından itibaren kendini göstermeye başlar. Nitekim eserin hemen başında *kader* sözcüğü "Cenâb-ı Hakk'ın bütün nesne ve olayları ezelf ilmiyle bilip belirlemesi" biçiminde klasik ıstılâhî mânasına uygun olarak tanımlanırken, (s. 13) *Sonuç* bölümünde "Cenâb-ı Hak tarafından insanın geleceği ile ilgili olarak hazırlanan şartlar ve imkânların toplamı" şeklinde son dönemde kader meselesi hakkında ortaya konan yorumlara daha yakın bir tutum sergilendiği görülür (s. 67). Zirâ bu yeni yaklaşımda *kader* gerçekleşmesi öngörülen her bir olayın (cüz'iyât) spesifik bir biçimde tek tek önceden bilinip takdir edilmesi yerine, genel anlamda meydana gelmesi mümkün aynı cinsten bütün olayların imkân, sınır ve potansiyellerinin belirlenmesi, yani *olgusal çerçevenin çizilmesi* anlamını taşımaktadır.

Hacminin sınırlılığına rağmen kader konusunu çok boyutlu olarak incelemeye çalışan eser dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kader teriminin klasik kelâm literatüründeki yeri ve bu kavramın naslardaki temelleri incelenmektedir. Yine aynı bölümde kaderin İslâm'ın Allah inancı ve ona bağlı olarak gelişen ilâhî sıfatlar anlayışıyla olan ilişkisine değinilmesi, kanaatimizce son derece yerinde bir yaklaşımdır. Bu bağlamda kaderin kelâmî/felsefî bir problem

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kmavil@ibu.edu.tr

haline gelmesi onun insan fiilleriyle olan ilişkisidir. Müellif: “İnsan, Allah’tan tamamen bağımsız bir eylem ortaya koyabilir mi?” sorusuyla bu hususa dikkat çeker. Ona göre Allah’ın sonsuz ilmi, irâde, kudret ve yaratması karşısında, ilmi ve kudreti kendine verilen imkânlarla sınırlı olan ve yaratma kabiliyeti bulunmayan insana *sınırsız bir irade* verilmiş ve bu sayede gerçekleştirdiği fiillerin yanı sıra bu sınırsız irâdeyi hangi yöne sevk ettiğinden de sorumlu tutulmuştur (s. 20-21).

Kader konusunun *insan tabiatı* ekseninde ele alındığı ikinci bölümde, insanın fizikî ve ruhî potansiyeline atıfta bulunularak, ona verilen maddî imkân ve seçenekler şeklinde değerlendirildiği takdirde *kaderin* bir bakıma insan hürriyetinin üst ve alt sınırını teşkil ettiği belirtilir. Bu durumda Mâtürîdîlerin *küllî irâde* adını verdiği imkân ve seçenekler Allah’ın onun için yarattığı kadere karşılık gelirken verilen seçeneklerden birini tercih etmeye yarayan *cüz’î irâde* ise insana ait bir hususiyet niteliği taşır (s. 35). Bununla birlikte daha önce sınırsız olduğuna işaret edilen cüz’î irâdenin insanda ne şekilde meydana geldiği ya da nasıl yaratmanın, daha da önemlisi ilâhî irâde ve kudretin etki alanının dışında kaldığı tartışmasına değinilmemesi eser açısından büyük bir eksikliklerdir.

Yine insan sorumluluğunun kaynağını teşkil eden fiillerin gerçekleşmesi için şu üç unsurun bulunması gerekmektedir: Cüz’î irâde, fiile niyet edildiği zaman kişide bulunması gereken güç (istitâat) ve Allah’ın fiili yaratması (s. 36). Dolayısıyla insan irâde bakımından sınırsız özgürlüğe sahipken irâde ettiği şeyleri gerçekleştirebilmesi bir takım unsurların aynı zaman ve mekânda bir araya gelmesine bağlıdır.

Eserin üçüncü bölümünde kaderi bilmenin imkânını tartışan yazar, bu çerçevede *zaman*, *mekân* ve *dünya hayatı* gibi kişinin geleceğini ve sınırlarını belirleyen, onu çepeçevre kuşatan unsurları aynı zamanda kaderi bilmenin önündeki engeller olarak sunar (s. 44). Kaderin değişip değişmemesi hususunda ise müellif şunları kaydeder:

Allah’ın ilmine, kudretine ve irâdesine dayanan kaderin değişmesi söz konusu değildir. Çünkü O’nun zâtında ve sıfatlarında herhangi bir değişim düşünülemez. (...) Ancak insanın irâdesine bırakılmış bir hususta onun talep, arzu ve yönelişine göre bazı değişikliklerin olması mümkündür. Ancak bu değişikliklerin ileride nelerden ibaret olacağı ve ne şekillere bürüneceğinin bilgisi ilm-i ilâhîde değişmez (s. 49).

Eserin dördüncü ve son bölümünde ise *ilim-mâlum ilişkisi*, *hidâyet-dalâlet*, *hayır-şer*, *kısmet*, *tevekkül* ve *dua* gibi kader problemiyle doğrudan alakalı kavramlar daha önce belirlenen temel yaklaşım çerçevesinde doğru ve tutarlı bir zemine oturtulmaya ve günlük hayatta bu tür kavramlar etrafında oluşan sorulara doyurucu cevaplar verilmeye çalışılmaktadır.

Sonuç olarak altı îmân esasından biri kabul edilen *kader inancını* bütün yönleriyle değerlendirme çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkan eser, bu yönüyle yalnızca kader terimi hakkında genel bir mâlumat sahibi olmayı isteyenler için değil, ayrıca kader muammâsı üzerine tefekkür etmeyi dileyenler için de mutlaka görülmesi gereken kitaplar arasında yer almaktadır.